

בין לוג שמן למנחה. [וכן ריש לקיש יכול לחלק לשיטתו, אלא שהגמרא לעיל לא סברה חילוק זה ולכך העלתה שיטתו ב'תובתא'] (עפ"י קרן אורה. ובוה יישב תמיהת התוס' לעיל. וע' בחדושים ובאורים (יב) שהראה פנים לחלק ביניהם. וע"ע במלאכת יו"ט על התוס' לעיל).

'ואימא אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות?' פרש ב'חדושי הרשב"א': אילמלא היה כתוב 'שמאלית' כלל, הייתי אומר שיעשה איך שירצה וימין ושמאל שוים, לכך כתב 'שמאלית' לומר שיצוק בימינו על כף שמאלו, וכיון שנאמר 'שמאלית' פעמיים, בא לרבות שגם אם הפך ונתן בשמאלו על כף ימין – כשר, הגם שלא עשה כראוי (וע' שפת אמת).

ובתוס' ביומא (ס. ד"ה תרי) פרשו בשם רבנו שמואל, בכל 'מיעוט אחר מיעוט' שבא לרבות – לכך הוצרכנו לשני המיעוטים, שלא נלמד למעט בדרשה כלשהי, בקל והומר או בבנין אב, לכך בא הכתוב לרבות.

*

זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולשלמים... – כי האמת היא שהתורה בעצמה הלומדה באמת לשמה ולקיים מצותיה, נאמר עליו 'צדיקים ילכו בם', וח"ו להפך – נאמר 'פושעים יכשלו בם'. וזה הפירוש: זאת התורה לפעמים לעולה ולמנחה ולפעמים ולחטאת ולאשם. וד"ל' (עירין קדישין [לרה"ק מסדיגורא] תנינא, צו).

דף י

'חד להכשיר צדדין וחד לפסול צדדין'. אעפ"י שמדובר על מתן שמן (לפרש"י), יש לנו להשוות דין הדם לדין השמן, שגם בו כשר צדדין ופסול צדי צדדין.

ומשמע מרש"י (בד"ה למה לי) שאם נתן השמן לצד מקום הדם, ולא במקומו ממש – אינו כשר. ואולם הרמב"ם (מחוסרי כפרה ה,א) לא כתב כן. וכנראה סובר שכשאמרו בגמרא להכשיר צדדים, בכלל זה כשנתן הדם על מקומו ואת השמן בצד. [והלחם-משנה השוה דברי רש"י עם הרמב"ם, שהסביר שרש"י כתב כן אילו לא נאמר אלא על דם האשם, אבל עתה שכתוב על מקום וכשר גם כשנתקנה הדם, הוא הדין שכשר בצדדים. ודוחק].

עוד משמע ברמב"ם (שם) שדוקא בבהונות נתרבו צדדין להכשר, אבל לא בתנוך. ואולם לפירוש התוספות (ד"ה על בהן) מוכח שהוא הדין אם נתן בצדי התנוך – כשר (זבח תודה).

א. מה שכתב עוד שמהרמב"ם מוכח שאף בדם מועיל נתינת צד – לא ידעתי מאין מוכח כן מהרמב"ם. אך לכאורה נראה שמוכח כן מקרא ד'על (מקום) דם' – ואילו היה רק השמן כשר בצדדין ולא הדם, אין מקום השמן בהכרח מקום הדם. ואפילו לדעת הרמב"ם שהשמן יכול להיות לצד הדם, מתקיים בוה 'על מקום דם', כיון שמקום השמן הוא גם מקום הראוי לדם, אבל אילו לא היה הדם כשר שם, אין זה מקומו. ואם תדחה ותאמר ש'על מקום דם' – גם בסמוך משמע (ע' להלן כו. ועוד. וע' קרן אורה), אם כן ממילא אתה שומע שדם כשר בצדי הבהון, שהרי נאמר בו 'על בהן'.

ב. בשפת אמת צידד לפרש כוננת הגמרא על נתינת השמן מצד הדם, אבל על צד הבהון וכן מתחת הבהון – אין צריך ריבוי, שהכל בכלל 'על בהון'. ואולם סיים שאין כן דעת רש"י והרמב"ם, אלא מתחת לבהון פסול.

זיד ורגל ימנית דעני למאי אתא – לכדתנא דבי ר' ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה. הקשה בספר טהרת הקדש, אם כן מניין לפסול צדי צדדין והלא אין לדרוש מ'על בהן' שכתוב בעני, כי הפרשה כולה נשנית בשביל דבר שנתחדש בה. ואולי יש לומר שאעפ"י שפרשה נשנית בשביל דבר שנתחדש בה ואין קושיא על ייתור המקראות אשר בה, מכל מקום ניתן לדרוש בה דרשות המבוססות ממשמעות המלים. [וכן נראה מדברי התוס' בסוטה (ג. ד"ה לא) שהניחו שכאשר יש לדרוש – דרשינן, אלא שהקשו מן הסוגיא שם. וי"ל].

'הרי קמיצה דלא כתיבא בה אלא כהונה ותנן קמץ בשמאל פסול' – ואף על פי שאמר רבא 'יד' 'יד' לגזרה שוה לקמיצה (כן הקשה בטהרת הקדש) – סלקא דעתין שאין ללמוד בגזרה-שוה אלא במקום שנאמר שם גם 'כהונה', שכן ניתנה הגזרה-שוה ללמוד 'אצבע' או 'יד' עם 'כהונה' (וע' כע"ז ביד דוד).

'אלא כהן למה לי?' – מאחר שכבר כתוב 'בני אהרן' (טהרת הקדש).

*

'מזבח אדמה תעשה לי – היינו, שתעשה לי מזבח מענין שתיקה (אדמה – דממה, אוטם). ואם מזבח אבנים – היינו מאותיות שנקראו אבנים, כידוע – לא תבנה אתהן גזית היינו, שלא יהיו הדבורים שלך גזוזים ופסולים [בלשון אשכנז: אב גיטעסיט], כי חרבך – היינו שצריך אתה לידע שהדיבור שלך הוא חרב פיפיות, הנפת עליה – כאשר אתה מתרומם ומניף עצמך על ידי הדיבור – ותחללה' (רזין דאורייתא – מהרה"ק מרוזין).

דף יא

זתיפוק ליה משום חציצה' – כיון שהיד צריכה להקיף את הקומץ מכל צד, אם כן הקורט שבאמצע חוצץ בין חלק היד שבצד זה לחלק הקומץ שנמצא מאחרי הקורט בעברו השני. וכיוצא בזה יש לפרש בכמה מקומות (עפ"י אבני נזר יו"ד רס, ח בהגהה. וע"ש בחו"מ ע ד"ה ואמת).

ציין לשו"ע הגר"ז (או"ח לב, טז) שכתב כסברא זו בענין היקף גויל לאות שיש נקב באמצעה. ונראה לכאורה שסברא זו שייכת רק משום שדנים כל קורט וקורט מהקומץ כיחידה נפרדת, אבל בדבר אחד ממש, אין הוכחה מכאן לדון דבר המפסיק באמצע כחציצה.

וע' ברש"ש שכתב מכאן תשובה לסופרים הנוהגים לחתוך עור בתי התפליין-של-ראש בקצוות, ואומרים שכיון שהוא מחובר באמצעו, נחשב עור אחד. ומכאן מוכח לפסול ב'כל שכן'. ולפי האמור יש לדחות, כי דבר שהוא גוף אחד במהותו אפשר שאין זה מהוה חציצה.

עוד יש להעיר על הסברא הנוכרת, הלא משמע בגמרא שפסול משום חציצה גם לולא פסול 'חסר', והרי אם הנידון משום חלק הקומץ שמעבר לצרור, א"כ הלא חלק גדול מן הקומץ אין בו חציצה, והרי אם קומץ 'חסר' היה כשר, היה לנו להכשיר גם בזה, ואם כן מה מקשה 'תיפוק ליה משום חציצה', הלא עכ"פ צריכים אנו לדין 'חסר'? ונראה מזה שמשום החציצה נפגם מעשה הקמיצה בכללותו.

ב. מנחה שחסרה קודם קמיצה; רבי יוחנן אמר: יביא מתוך ביתו וימלאנה, ותיכשר. ריש לקיש אמר: לא יביא, שקדושת כלי קבעתה כבר. והשיבו רבי יוחנן לריש לקיש ממשנת לוג שמן של מצורע שחסר עד שלא יצק וממלא. ועלו דברי ר"ל ב'תובתא'.

ג. שיריים שאבדו או נטמאו כולם בין קמיצה להקטרה; כמדת ר' אליעזר שאמר דם, אע"פ שאין בשר' – מקטירים את הקומץ על המזבח. וכמדת ר' יהושע (אם אין בשר אין דם) – אין מקטירים. שיריים שיצאו כולם מן העזרה, בספר אור שמח (מעילה ג, ט) צדד על פי לשון הרמב"ם שדינם כשיריים שחסרו מקצתם, ע"ש מלתא בטעמא.

חסרו מקצתם; לר' אליעזר, ודאי מקטירים הקומץ כנ"ל. ולרבי יהושע – נחלקו אמוראים; לדברי רבי יוחנן מקטיר קומץ עליהם, ומ"מ השיריים אסורים באכילה (והנותרת מן המנחה יאכלו – ולא הנותרת מן הנותרת (ועירי). ואפילו לר' אליעזר הדין כן, כמו שהוכיח בספר חדושים ובאורים). ולריש לקיש אין מקטיר הקומץ (ואעפ"י שבזבח שנשאר כזית מהבשר או מהחלב – זורק הדם, במנחה לא הכשיר הכתוב עד שנמצאת כולה – והרים הכהן מן המנחה).

א. לפי לשון אחת ברש"י, לדברי רבי ינאי השירים נאכלים.

ב. כל זה באבוד ושרוף וכד' [ונראה שה"ה לשירים שנתחמצו מקצתם, שהרי זה פסול הגוף. או"ש מעילה ג, ט], אבל שיריים שנטמאו מקצתם – להלכה החלק הטהור נאכל (ובח תודה כו עפ"י גמ' טו. אלא שהקשה על פסקי הרמב"ם. וכן נסתפק בזה בשפ"א שם. וע' בארוכה באחיעזר ח"ב מא, מב (ובח"ד סוס"י צב).

ג. הלכה כרבי יהושע וכרבי יוחנן שכשרה ומקטיר הקומץ והשירים אסורים באכילה. וכתבו התוס' (כג: ד"ה ולא) שאף ריש לקיש חזר בו והודה לריו"ח, וכן קיימא לן.

אין חילוק בדין חסרון בין מנחת ציבור ומנחת יחיד.

ד. לחם הפנים שנפרס קודם פירוק המערכת; דינו כמנחה שחסרה קודם קמיצה, ולא יקטירנו. נפרס לאחר פירוק, או אפילו קודם הפירוק אבל כבר הגיע זמנו ליפרק (בשעה שביעית של יום השבת, לאחר שקרבו המוספים. ערש"י כאן ולהלן יא:). – דינו כשיריים שחסרו בין קמיצה להקטרה, וכנ"ל.

א. בספר שפת אמת נסתפק בדין לחם הפנים שנפרסו כל החלות, האם דומה לנחסר או לאבד. ב. יש אומרים שזמן הבזיכים נחשב משחרית של יום השבת (עתו"י יומא כב. ד"ה הרי. וע"ע מגן אברהם ומחצה"ש רפא סק"ב; מנחת חינוך צו, טו–ז).

ע"ע להלן יב.

דף י

טז. א. האם הפעולות דלהלן צריכות להעשות בימין דוקא: קמיצה; קידוש הקומץ בכלי; הקטרת הקומץ; קבלת דם הזבח; זריקתו; הולכת האברים להקטרה.

ב. מהם הכללים והמקורות לדין 'ימין' בעבודת הקדשים?

א. קמיצה נעשית בימין, ולעכב. ואין חילוק בין מנחת חוטא לשאר מנחות, ובין לחכמים בין לרבי שמעון. קידוש הקומץ בכלי – לדברי חכמים, בימין דוקא. לרבי שמעון אין צריך קידוש בכלי, ואף לפי מי שסובר שלר"ש צריך קידוש כלי – כשר בשמאל. [ויש דעות נוספות. ע"ע להלן כו].

מלבד נתינת הקומץ בכלי, גם החזקת הכלי כשמקדשים בו את הקומץ צריכה להיות בימין, הלכך צריך כהן גוסף להחזיקו כנ"ל ז.

הקטרת הקומץ – בימין ולא בשמאל (כזריקת הדם). לרבי שמעון, אם מקטיר ביד – מקטיר בימין כחטאת. ואם בכלי – אפשר בשמאל. [ויש דעות נוספות, כדלהלן כו].
קבלת הדם – בימין. קבל בשמאל – פסול, ור"ש מכשיר (בין בחטאת בין בשאר קרבנות. עתוס').
זריקה / הזאה – בימין. זרק בשמאל – פסול. לר"ש, בחטאת אינו כשר אלא בימין, ובשאר זבחים כשר בשמאל.

במקומות אחרים מצינו דעות הסוברות שגם בשאר זבחים פסול לר"ש, שלמדים מחטאת (ועתוס' כאן ובזבחים כד-כה באורך).

הולכת אברים לכבש – כשרה בשמאל, ואף לכתחילה עושים כן.
מליקה, בימין כשרה ובשמאל פסולה (משנה זבחים סח:). לגרסת רבנו תם, רבי שמעון חולק וסובר שכשרה בשמאל.
הולכת הדם כשרה אף בשמאל. ואפשר שלכתחילה יש להוליך בימין (עתוס' זבחים כה).

ב. לדברי חכמים, כל עבודה שמעכת כפרה ונאמר בה 'אצבע' או 'יד' / כף 'יד' או 'כהונה' – אינה כשרה אלא בימין, גורה-שוה ממצורע. לדברי רבי שמעון, דוקא דבר שנאמר בו 'אצבע' או 'יד' / כף' אבל 'כהונה' בלבד – לא.
הלכך קמיצה וזריקת דם-החטאת נאמר בהן – יד / אצבע וכהונה, ולכן אינן כשרות אלא בימין. בקבלה לא נאמר אלא כהונה, וכן בזריקת דם שאר זבחים – ובאלו נחלקו חכמים ור"ש. (וכן במליקת העוף לר"ת).
קידוש הקומץ, לדעת חכמים דינו בימין משום יתור 'יד' בקמיצה (מג"ש דרבא). ולרבי שמעון אינו מיותר. הולכת אברים לכבש, הואיל ואינה מעכת כפרה, אעפ"י שנאמרה בה כהונה אינה צריכה ימין.

יז. היכן מקום מתן השמן בבהונות המצורע? האם כשר ליתנו על הדם, ומה הדין אם נתקנה הדם?

מתן השמן על בהן יד ורגל הימניים ככתוב. כשר בצדי בהן אבל פסול בצדי צדדים, כלומר תחת הבהן.
א. משמע בתוס' שגם מתן על התנוך כשר בצדדים. ואין משמע כן ברמב"ם (זבח תודה).
ב. יש מי שכתב שלמסקנא אין ריבוי על צדדים. ע' טהרת הקדש. ואין כן דעת הרמב"ם וש"פ.
וכשר ליתנו על הדם ממש. וגם אם נתקנה הדם, נותנו על מקומו.
אם נותן בצדי הדם, ברמב"ם משמע שכשר, ואין משמע כן מרש"י (זבח תודה. וע' שפ"א).

דף יא

יח. א. כיצד קומצים?

- ב. אלו הם אופני קמיצה המסופקים בכשרותם?
- ג. אלו הם אופני חפינת קטורת המסופקים?
- ד. אלו הם האופנים המסופקים של קידוש הקומץ בכלי?

א. מעשה הקמיצה; מכניס אצבעותיו בצדיהן במנחה (בתוך הכלי דוקא ולא בגודש שמעליו. כדלעיל ז), וקומץ כדרך שרגילים אנשים לקמוץ באצבעותיהם, וחופה שלש אצבעותיו (אצבע אמה וקמיצה) עד שמגיע לפס ידו, ומוחק באגודל ובזרת את העודף שבצדדים.
ברמב"ם משמע שלפי המסקנא קומץ כדקמצי אינשי ולא בשלש אצבעות. ואין כן דעת שאר פוסקים.